

Noica între extreme (II) - de Gheorghe Grigurcu

Sorin Lavric insistă pe metamorfoza pe care a învederat-o Noica, care, pe neașteptate, dintr-un intelectual cu viața închinată bibliotecii și camarazilor de idei s-a prefăcut într-un misionar, s-a azvîrlit fără nicio precauție în mediul clocotitor al unei pasiuni cu premise spirituale, însă pînă la urmă de ordin politic. Un patos al pornirii revoluționare de-a "transforma lumea", o îndrjire terifiantă se degajă din articolele sale de tinerețe, subordonate unei orientări care predica necesitatea sacrificiului, ca o condiție sine qua non a renașterii obștești, care se străduia a face prozeliți. Angelismul livresc trece într-o spectaculară demonie: "Este un Țprea mult' care modifică statutul ontologic, și nu doar detaliile cuiva. Lucifer nu era un înger de rînd, ci un exces de înger, după cum Legiunea care își luase numele de ȚArhanghelt' ajunsese să întruchipeze excesul de arhanghelitate". Care să fie explicația bizarei schimbări? O pierdere a măsurii, crede exegetul, o "comoție afectivă" care împinge ființa dincolo de marginile sale naturale, astfel că aceasta se dezzechilibrează, se răstoarnă. Poate nu e chiar o pierdere catastrofală a "normalității", o "monstruozitate", "o criză de epilepsie", ci un excedent de trăire, revolta unui intelectual claustrat în condiția sa împotriva servituților acesteia. Un donquijotism ofensiv agita ființa exaltată a junelui Noica, ducîndu-l la suprapunerea teoriei și realului, printr-o delirantă revărsare a reveriei interioare în faptă. E de bună seamă o compensație a pasivității benedictinului, o deschidere violentă, răzbunătoare, a spațiului vieții interioare înspre efervescenta vieții obiective, o răbufnire a proiectului într-o iluzie de grandioasă realizare. Cu simțămîntul înfrigorat al unei eliberări, se produce asumarea unei constrîngerii extreme, descinse de-a dreptul din spectrul idealității. Se poate face lesne o paralelă cu comportarea unui coleg de generație, Cioran, care, în același răstimp, a atins o temperatură a spiritului greu de suportat, în registrul unui analog elan transfigurator, legat de-o eschatologie etnică. Bunele intenții se intensifică printr-un discurs febricitant, ies în stradă: "Acesta este portretul interior al gazetarului legionar Noica. Un om bun devenit rău grație voinței de a răspîndi în inimile concetățenilor lui mîntuirea. Un om bun devenit rău prin dorința de a înfrînge voința altora în cazul în care cineva se împotriva. În fine, un om bun devenit rău grație hotărîrii de a face la rîndul lui rău dacă o altă cale de a atinge binele nu exista". E prea posibil să avem a face și cu o intuiție a unei prăbușiri iminente, apropiate, care să fi configurat conștiința legionară, s-o fi îndreptat în direcția mistică și apocaliptică, cu presentimentul difuz al unei existențe de scurtă durată ce se cuvine a fi parcursă cu ardoare, factori care să-l fi insuflat și pe Cioran în "convertirea" sa temporară. Nu cumva toate radicalismele posedă acest numitor comun? Ne amintim și de alte personalități notorii, oprimate de-o similară năzuință de-a părăsi spațiul abstras al scrisului și meditației, de-a evada în cel tumultuos, înșelător adesea, al istoriei. Simptomatic, revoluțiile, mișcările naționale și-au aflat relevante puncte de sprijin în scriitorii și cărturarii timpului. Spre a da un singur exemplu, n-a suferit oare, decenii în șir, un filosof și un scriitor precum Sartre o atracție magnetică față de fantasmalele staliniste și maoiste? "Exact acesta a fost cazul multora din generația lui Noica: psihologia lor a suferit o ruptură de nivel în urma căreia unghiul din care vedeau lumea s-a schimbat radical. Au trecut cu toții de la un regim de trăire moderată la unul incandescent". În orice caz, "îndrăcirea" căreia i-a căzut pradă Noica l-a marcat și în

sensul unui amoralism de care a dat dovadă în anii comunismului, tradus într-un dezinteres nervos față de domeniul în chestiune: "Felul distant cu care Noica a vorbit mai târziu despre etică s-a datorat pesemne proastei întâlniri pe care a avut-o cu etica atunci, în anii aceia de la sfârșitul deceniului al patrulea, când a trăit politica în variantă etică și religioasă și când obsesia de a trăi etica pînă la capăt s-a soldat, pentru viața lui, cu un dezastru". Elocvent, eticul e privit ca un balast: "O depășire a eticului, spune Noica, eticul acesta care e la urma urmei o creație a sec. XIX și de care trebuie să ne eliberăm". E posibil ca și distanțele pe care le-a luat față de literatură să se fi datorat unei de același tip aprehensiuni în legătură cu evocarea umanului în concretețea sa tulburătoare, purtînd inevitabile sarcini etice.

Un capitol nou, cu totul diferit, începe în biografia lui Noica odată cu întemnițarea sa în timpul regimului comunist. Avem a face cu un reflux, cu o cedare, cu o abjurare formală, conduită a unui om timorat, înfricoșat, căruia Gulagul autohton i-a înfrînt cerbicia. Nu știm, nu vom ști niciodată cu exactitate ce s-a petrecut în forul său intim, însă, după toate aparențele, manifestarea filosofului conturează o retractare a la Galileo Galilei. Iată un pasaj din "Autobiografia" sa, anexată dosarului de angajare la Centrul de logică, în 1965 : "Am beneficiat în anii detențiunii de un regim uman, iar în ultimii doi ani am fost lăsat, la cererea mea, singur în celulă, avînd la dispoziție cărți și creion. Am putut citi numeroase cărți de ideologie marxistă, astfel că, avînd o mai bună înțelegere și cunoaștere a socialismului științific, am putut redacta alte patru lucrări de specialitate, pe care, împreună cu lucrările anterioare, revizuite, intenționez să le prezint, în timp, editurilor noastre". E o consemnare a unei dispoziții de compromis ideologic cu oficialitățile comuniste. Rezultă că străduințele acestora de a-i aduce "pe linia de plutire" pe unii deținuți de conștiință, către mijlocul deceniului șapte, când intervenise o anume "destindere" a politiciii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, au dat roade. Cei ce nu respingeau avansurile temnicerilor se bucurau de ușurarea condițiilor de detenție, cei recalitranti se vedeau supuși în continuare umilințelor și durițăților. Avea loc așa-zisa "reeducare", bizuită pe avantajele mîncării mai bune și a unor înlesniri de program, inclusiv accesul la unele instrumente intelectuale. Atitudinea lui Noica, apreciază Sorin Lavric, s-a înscris pe o poziție medie, între inflexibilitatea unor Alexandru Ghika, Mircea Nicolau, Grigore Caraza, Marcel Petrișor, Mihai Buracu (ultimul, severinean, deci concitadin și bună cunoștință a eseistului) și docilitatea unor Valeriu Anania ori Victor Biriș. Pozitivă ni se înfățișează circumstanța că, deși l-a studiat pe Marx, prin prisma unei normale curiozități culturale, filosoful nostru n-a devenit, la ieșirea pe poarta închisorii, un promotor al marxismului. Ceva mai decepționantă ar putea fi socotită o prudență exagerată, evitarea, de nuanță mizantropică, a întâlnirilor cu camarazii de odioară: "Cînd se întâlnea totuși cu ei, era evaziv și distant. Mircea Nicolau l-a vizitat odată pe Noica în apartamentul lui din str. Ornamentului nr. 4, rugîndu-l să-i spună părerea despre un eseu filosofic pe care îl scrisese. Noica nu l-a primit în casă, au vorbit în pragul apartamentului în șoaptă și, numai după lungi ezitări și rețineri, a acceptat să-i citească manuscrisul". În rest, rămîne un gen de aliniere tristă la cerințele puterii, în care nu rezonază decît o dezicere de trecut, o învinovățire de sine placidă, de om aflat la capătul puterii de rezistență. Un alt fragment din "Autobiografia" amintită sună astfel: "Am scris, în septembrie 1940, cîteva articole în ziarul Buna Vestire, în favoarea legionarilor. Deși articolele mele nu au făcut obiectul niciunei acțiuni împotriva mea (sic!), ele constituie o vină în trecutul meu pe care mi-am recunoscut-o în diverse împrejurări, mai târziu". Și nu e numai afit. În

articolele sale din publicația destinată diasporei, Glasul patriei, întâlnim adevărul filosofului la noua stare de lucruri: "Adevărul lumii noastre poartă numele de socialism. Îi cunosc chipul din cărți, îi cunosc versiunile istorice și îi văd acum fața românească. Întocmai altora, cer dreptul de a-mi cuceri prin el libertatea, singura libertate de care mai știu, cea de a fi rodnic". Ultima frază e capitală pentru a înțelege mobilul compromisului. Noica acceptă a emite la comandă texte obediente pentru a putea scrie și publica, pentru a se reintegra lumii culturale, primenite prin "liberalizarea" din jurul anului 1965. Fără a putea șterge, după cum recunoaște Sorin Lavric, "impresia jalnică pe care rîndurile de mai sus o fac asupra cititorului - impresia unei capitulări definitive", putem înțelege mecanismul lor disperat-constructiv, egal cu o ultimă șansă de împlinire. După ieșirea lui Noica din închisoare, viața sa "a însemnat o cursă contracronometru în care s-a străduit să nu moară înainte de a-și vedea scrise cărțile", pe care e foarte probabil să le fi proiectat încă din perioada domiciliului forțat. Nu era, evident, o soluție demnă, ci una pragmatică. Umbra poliției politice presa și pe mai departe ființa filosofului, fragilizată de vîrstă, dar mai cu seamă de încercările temniței, de spaima unei iremediabile ratări: "Dacă așa arată viața lui Noica cînd e privită din punctul de vedere al vocației sale, în schimb, aceeași viață, cînd e privită din punctul de vedere al Securității seamănă cu neîncetata tracasare a unui intelectual de care această instituție a încercat să se folosească cît mai mult cu putință". Foarte probabil că malefica instituție a conjugat mai multe metode, cuprinzînd "biciul" și "zăhărelul", spre a-l remodela și manipula pe Noica, personaj prețios pentru prestigiul pe care-l avea atît în România, cît și în mediile exilului. Acțiunea Securității s-a desfășurat cu perfidie, profitîndu-se și de calitatea de fost legionar a filosofului, deci apartenenței sale la o categorie de oameni ce, după ce făcuse, un stadiu îndelungat de pușcărie "pentru o credință pe care o consideraseră curată la vremea ei", era nevoită să îndure cele mai grave presiuni și ingerințe. Completamente lipsită de credibilitate în ochii intelectualității, poliția politică avea o mare nevoie de "ambasadori" de acest soi care să fie capabili a racola figurile notorii ale opoziției din Apusul "putred", precum Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, în cazul în care i-ar fi convins că în patrie "lucrurile merg bine". Pentru securiști, "Noica putea juca rolul agentului de influență avînd o reputație mult prea solidă pentru a nu putea îmblînzi reticențele intelectualilor din Occident". Optimism care, spre onoarea acestora, nu s-a confirmat.

n

(va urma)